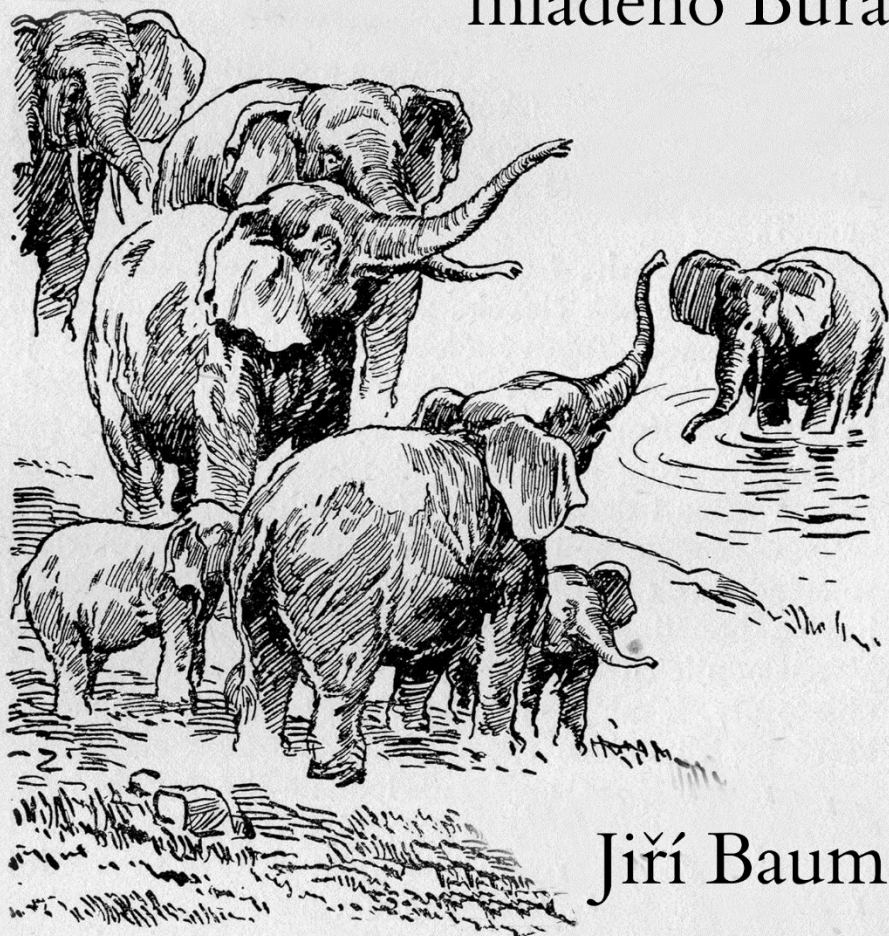

V ZEMI SLONŮ A LVŮ

Cesty a dobrodružství
mladého Búra

Jiří Baum

JIŘÍ BAUM

V ZEMI SLONŮ A LVŮ

Cesty a dobrodružství mladého Búra

O autorovi

5. srpna 1938 se Dr. Jiří Baum se svojí ženou vydali na svoji poslední velkou badatelskou výpravu mimo Evropu, do Afriky. Odjížděli v těžké době – konflikt v Evropě se rýsoval stále jasněji a připravit cestu bylo z různých důvodů obtížné.

Baumovi opět jeli s obytným autem, které použili už v Austrálii. Vůz byl postavený na podvozku Tatra 72. Šlo o pokračování rodiny vzduchem chlazených vozů s podvozkem tvořeným páteřovou rourou. Byl to poměrně malý, ale šestikolový vůz a obě zadní nápravy byly poháněné. V důsledku toho bylo auto schopné projíždět relativně velmi obtížným terénem, překonávat příkopy a možnost uvíznutí v rozbahněném terénu byla značně menší než u jiné konfigurace podvozku.

Dr. Jiří Baum byl před touto cestou v Africe už několikrát, v roce 1931 ji dokonce společně se sochařem Foitem projel od severu až do Kapského Města. Tentokrát se chtěl zabývat především jižní částí Afriky, na kterou při cestě ze severu na jih nebylo dost času.

Při své poslední významné cestě museli Baumovi především překonávat řadu potíží, které byly dané politickou situací v Evropě. Ani zdravotní problémy se tentokrát oběma cestovatelům nevyhýbaly. Největší stín nad cestou ale byly stále horší zprávy z domova. Bylo obtížné se soustředit na program výpravy, zatím co

se ve vzdálené vlasti schylovalo k válce s daleko silnějším sousedem. Stáli i před rozhodnutím, jestli zůstat v zahraničí, nebo se vrátit do Prahy. Byli přesvědčeni, že k velké válce dojde a boj za vlast byl pro ně samozřejmostí. Po Mnichovu zbývala jen otázka, jestli vstoupit do zahraniční armády, nebo se zapojit doma do odboje. Baumovi zvolili domácí odboj.

Po příjezdu domů je čekala těžká doba a deníky z cesty nenabízely tak optimistický základ pro cestopis, jako deníky z minulých cest. Místo cestopisu napsal Dr. Jiří Baum fiktivní příběh o boji Búrů proti nadvládě Angličanů v jejich domovině. Námět, který autorovi umožnil zkombinovat alegorický obraz statečného boje malého národa za nezávislost s mnoha vzpomínkami na krásnou africkou přírodu, kterou tak dobře znal.

Baumovi se zapojili do odbojové práce ve skupině PVVZ (Pravda Vítězí, Věrní Zůstaneme). Dr. Baum dělal fotografické práce pro skupinu - ofotografoval dokumenty a výkresy pro přepravu do zahraničí - a dělal fotografie členů skupiny pro falešné osobní doklady. Oba rozepisovali letáky, v jejich bytě se konaly schůzky odbojářů, v jejich domě na Vinohradech zařídili několik konspiračních bytů, i přímo u nich se nějakou dobu ukrýval pronásledovaný spolubojovník. Celý rozsah odbojové práce se asi už nikdy nepodaří zdokumentovat.

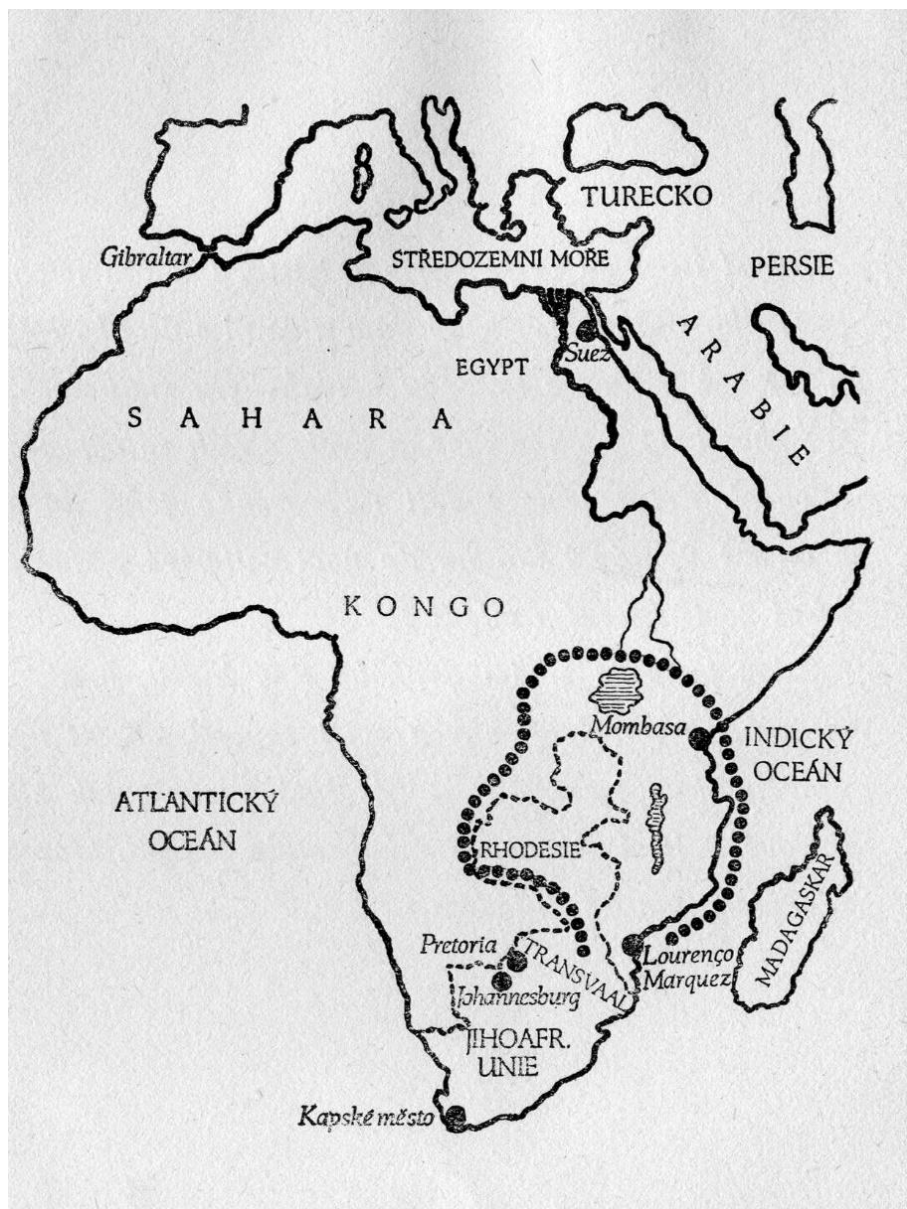
Dr. Jiří Baum prošel koncentračními tábory a zemřel - asi v roce 1944 - v pracovním táboře ve Varšavě.

Ing. Petr Baum, Melbourne, 2019

Kdysi jsem se na cestě Afrikou zastavil u osamělého búrského statku. Výstavný dům a za ním dlouhé lány pšenice a kukuřice svědčily o blahobytu majitele.

Pohostinný farmář mne pozval, abych u něj přenocoval. Večer jsme seděli na verandě jeho domu a on mi vyprávěl dlouho do noci zajímavé příhody, které zažil ve svém mládí.

Když jsem se s ním druhého dne loučil, požádal jsem ho o povolení, abych směl sepsati, co mi vyprávěl, chtěl jsem, aby u nás lidé poznali, jak žijí Búrové v jižní Africe. A tak vznikla knížka, kterou zde čtenářům předkládám.

KAPITOLA PRVNÍ

Vzpomínky na dětství

Podívejte se na mapu Afriky! Její obrys se podobá poněkud hlavě velblouda, který se dívá na západ, směrem k Americe. Tam docela dole, kde začíná jeho krk, je moje vlast – země, které nyní říkají Jihoafrická unie. Vyplňuje jižní cíp Afriky a mysem Dobré naděje míří na jih, k chladným končinám Antarktidy.¹

Afrika je mou rodnou vlastní a přece nejsem černoch. Jsem bílý a moje světlá pleť je dědictvím po předcích, kteří se do Afriky kdysi vystěhovali z Holandska. Ale je tomu již dlouho, plných tři sta let, co sem přijeli po dlouhé plavbě po moři, trvající mnoho měsíců, a my si již neříkáme Holanďané. Jsme Búrové a naše řeč, která se jmenuje afrikana, se vzdaluje od holandštiny víc a více.

Chtěl bych vám vyprávět o své daleké cestě do střední Afriky, o cestě, na které jsem leccos zajímavého viděl a leccos zažil. Ale dříve

¹ ***) Cizí výrazy jsou vysvětleny ve slovníčku na konci knihy.

vám povím něco o mém mládí na búrském statku v kraji, kterému říkají *Transvál*, protože jeho jižní hranici tvoří místy řeka Vál.

Moje nejstarší vzpomínky jsou z doby, kdy jsem si hrál jako malé děcko na verandě našeho domu pod dohledem staré služky. Byla to černoška kmene *Zulu*, černá jako havran. Její jméno, přeloženo z řeči zulu, znamenalo „*dcera nebes*“, ale nevypadala nijak vznešeně. Měla plochý nos, jako kdyby jí jej někdo byl přimáčkl dlaní na tvář, a vlasy tak krátké, že vypadaly, jako by byla ostríhaná. Celý den měla v ústech dřevěnou dýmku. Jí vděčím za to, že mluvím jazykem zulu stejně jako mateřštinou.

Evropské děti by se asi naší černé chůvy bály, ale my jsme ji měli rádi. Vyprávěla nám černošské pohádky, v kterých vystupovala všechna zvířata, která jsme znali: krávy, psi, šakali, hyeny a antilopy. V pohádkách jednala zvířata jako lidé, okopávala kukuřici, kouřila z dýmky a chodila na ryby.

Nejčastěji nám vyprávěla pohádku o tom, proč nejsme nesmrtelní.

„Jednou si měsíc zavolal zajíce a poslal ho k lidem s poselstvím. Měl jim vyřídit, že tak jako on, měsíc, zmizí a opět se objeví, tak i lidé se po smrti opět vrátí na zemi.

Zajíc je však zlomyslné zvíře a tak to vyřídil opačně: „Tak jako já umírám a neobživnu, tak i vy zemřete a již neobživnete.” Od té doby jsou lidé smrtelní.

Když se později měsíc dozvěděl, co zajíc vyvedl, udeřil ho holí do obličeje a od té doby mají zajíci horní ret rozpoltěný.

Také ostatní zvířata nemají zajíce ráda. V den, kdy Bůh rozdával zvířatům ocasy, právě přšelo a zajíci se nechtělo vycházet ven. Požádal tedy ostatní, aby mu nějaký pěkný ohon vybrali a zapomněl, že je nejlépe, nespoleháme-li se na druhé. Zvířata mu vybrala tak malý ocásek, že nestojí skoro ani za řeč, a ten mu přinesla.”

Od malička jsem vyrůstal obklopen černochoy. Otec, matka a bratr byli běloši, ale ostatní lidé, se kterými jsem se v té době setkal, byli černí. Čtyři pětiny obyvatel Transválu jsou černoši. Jsou to naši

služebníci, okopávají naši kukuřici, hlídají naše stáda krav a posluhují u stolu. Byly doby, kdy černoši bojovali s bělochy, ale podlehlí jim. Měli horší zbraně a bylo nejednotní. Kmen bojoval proti kmeni, místo aby se spojil proti cizím vetřelcům.

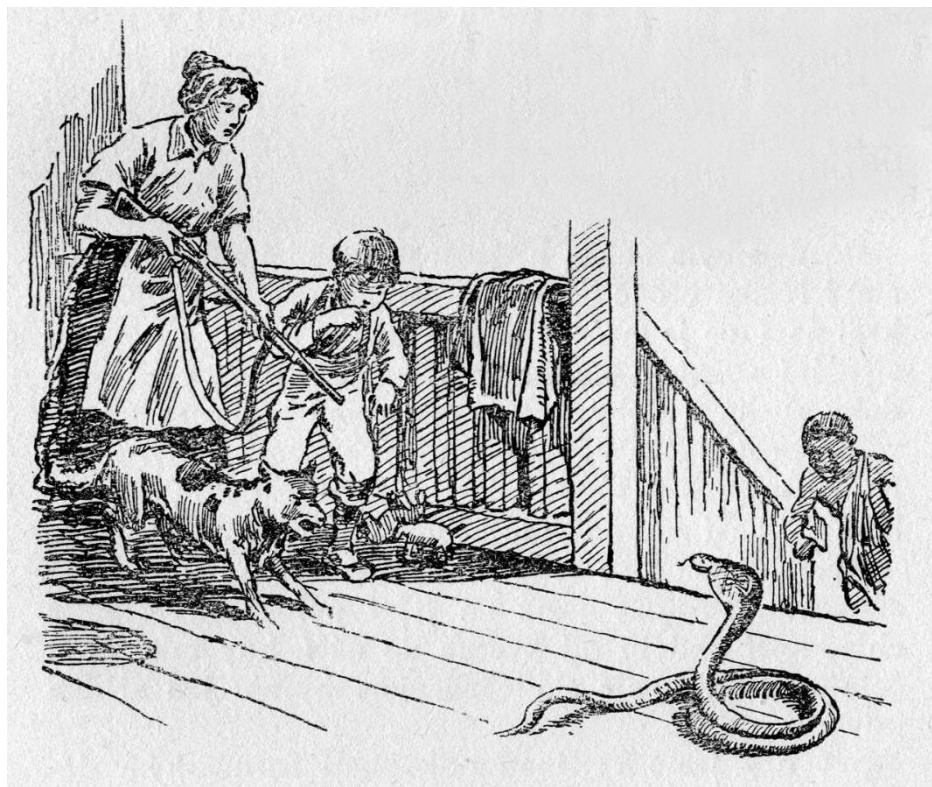
V té době, v první době mého dětství, plynul náš život jako proud klidné řeky, bez zvláštních příhod a událostí. Žili jsme na samotě uprostřed pozemku, který patřil otci a který byl tak velký, jako v Čechách celý okres. V jižní Africe není vesnic, protože každý bydlí uprostřed svých polí nebo pastvin. Nejbližší náš soused byl od nás vzdálen tři hodiny cesty. Své potřeby jsme nakupovali v městečku, vzdáleném skoro den cesty.

Jedinou událostí bylo, když se u nás zastavil cestující běloch, zpravidla Búr. Nikdy nepřišel znenadání, protože jsme z dálky viděli na stepi oblak prachu, který hlásil jeho příchod. Po nějaké době mohli jsme rozeznati velký nákladní vůz, tažený mnoha páry volů. První pár vedl zpravidla černošský výrostek a majitel vozu jel vpředu na koni, s puškou připevněnou k sedlu. Trvalo to aspoň hodinu, než dojeli k nám.

Každý, byť i cizinec, byl vítán. Zatím co jeho černí sluhové odpřáhli voly, vítal se s ním otec na verandě domu a již ho odváděl do předního pokoje, který byl naším salonem. Zde byl pěkný nábytek ze dřeva *stinkwood*, který přivezl dědeček před mnoha léty, když se sem přistěhoval z Kapska, matčin porculán a dřevoryty na stěnách, představující výjevy z bible. Za okamžik přinášela již matka kávu a zákusky.

Sedával jsem skrčen ve staré lenošce a se zatajeným dechem jsem poslouchal vyprávění hostů. Bylo vždy zajímavé, i když se točilo vždy

kolem těchže věcí. Ti lidé vyprávěli s nadšením o úrodné půdě na severu, která nikomu nenáleží a která jen čeká na pluh rolníkův, a o krajinách, hemžících se stády zvěře, jejíž kůži možno dobře zpeněžit. Líčili lovecká dobrodružství, boje se lvy a nosorožci; vyprávěli o srážkách s černochoy, kteří se postavili v cestu bílému člověku. Byl bych snad poslouchal do půlnoci, kdyby nepřišla Dcera Nebes, aby mne uložila na lůžko.

Veranda byla také místem, kde jsem si v té době obyčejně hrával se svým starším bratrem. Našimi hračkami byla zvířátka z pálené hlíny, která nám zhotovoval černocho Ntaka, náš zahradník. Jeho synek, Mahlohláne, díval se často zvědavě na nás od schodů, vedoucích vzhůru, ale netroufal si připojit se k nám – již v té době tušil propast mezi bílým a černým.

Mé první dobrodružství se odehrálo na verandě, ale pamatuji se na ně jen neurčitě.

Jednou jsme si klidně hráli se svými zvířátky, zatím co náš pes zuřivě štěkal v rohu verandy. Konečně přišla matka z kuchyně podívat se, co se děje, a k svému leknutí upozorovala velkého hada *brejlovce*, který ležel zpola svinut a se vztýčenou hlavou pozoroval střídavě nás a našeho psa. Matka vzala pušku, visící v saloně na zdi, a hada dobře mířenou ranou zabila.

Nebyl to první had, kterého jsme zabili v našem domě. Když přišly deště, objevovali se častěji, jakoby hledali přístřeší. Obyčejně nás na ně upozornily rozčileným křikem naše krotké perličky, pobíhající poplašeně po dvoře.

Později byla naším hřištěm zelinářská zahrada, kde starý Ntaka věčně bojoval proti nedostatku vody. Můj kraj neví co je mráz, a sníh padá jen někdy v horách; střídání ročních počasí znamená především střídání doby sucha a doby dešťů. Ale doba sucha se někdy velmi protáhne a nebýt nesčetných konví vody, které Ntaka nanosil z tůně nedaleko našeho domu, nebylo by se v naší zahradě nic urodilo.

Nemohli jsme se tedy nikdy klouzat na ledě nebo sáňkovat. Protože jsme na jižní polokouli, je naše chladnější období od května do zří, kdy také obyčejně neprší, ale skutečná zima bývala jen zřídka kdy.

Své hry jsme většinou odkoukali černošským dětem. Někdy jsme si hráli na jízdu na koni: jeden chlapec se postavil za druhého a dal mu ruce na ramena. Třetí chlapec si na jeho paže sedl a tak dělal jezdce, kdežto první dva představovali každý jednu polovinu koně. Sami bychom na tuto hru nestačili a tak jsme k tomu přibrali několik černochoů.

Často jsme si hráli na lvy. Nakreslili jsme do písku kruh, který představoval dům. „Lvi” nás honili a kdo utekl domů, byl před lvy bezpečn.

V době sucha sesýchala se voda v tůni a některý rok vyschla docela, ale když přišly deště, naplnila se rázem opět vodou. Někdy jsme se tam šli koupat.

Po deštích bývalo u tůně živo a hejna ptáků se zvedala s křikem a šuměním perutí, když jsme se přiblížili k vodě. Nad námi kroužily s rozzlobeným křikem *čejky ostruhaté*, kterým jsme říkali *kováři*, protože jejich křik je někdy tak ohlušující, jako když kovář tluče do kovadliny. Lovci je nemají rádi, protože *čejky ostruhaté* varují svým křikem ostatní zvěř, že se člověk blíží.

Na ohbí křidel mají tito práci ostruhu a domorodci věří, že nikdy nemohou spát, protože se vždy píchnou, když po příkladu jiných ptáků chtějí schovat hlavu pod křídlem. Je prý to trest za jakési provinění, které kdysi spáchali, a proto nyní poletují věčně s křikem kolem vody.

Nikdy jsme se však nechodili koupat k řece, která se líně vinula rovinou, protože v její kalné vodě kávové barvy číhali krokodýli.

Byli jsme již ve věku, kdy jiní hoši chodí do školy, ale nejbližší škola byla příliš daleko. Otec tedy napsal dopis do města a jednoho dne přijel k nám učitel. Přijel jako pravý Búr na koni, s puškou u sedla a s patronami kolem pasu. Nebyl ve státních službách a otec si s ním vyjednal odměnu, za kterou nás naučí číst a psát. Zůstal u nás několik měsíců, a protože byl s námi od rána do večera, naučil nás skutečně mnoho.

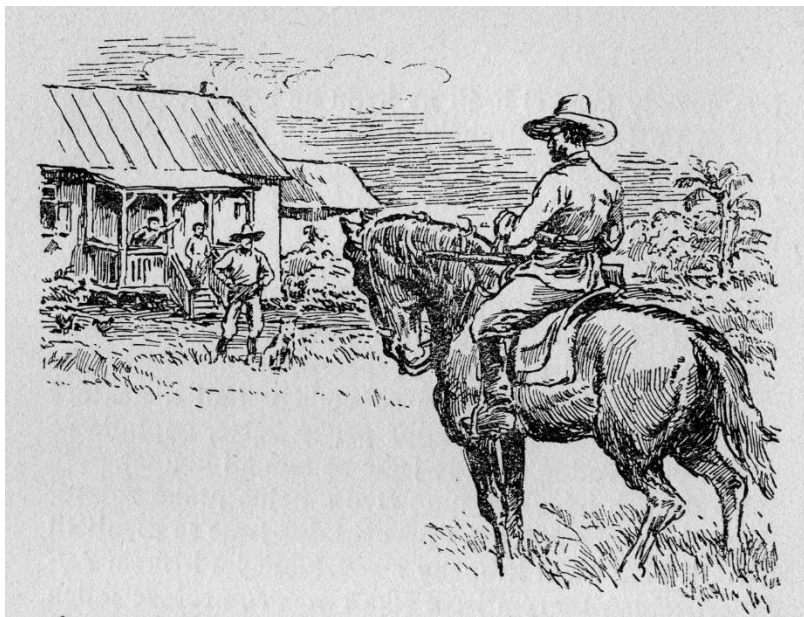
Všichni ho měli rádi, protože dovedl zajímavě vyprávět a věděl mnoho věcí o světě, který jsme zde, v pustině, jen tušili.

Večer po jídle a po večerní pobožnosti shromáždila se celá rodina na verandě a pan učitel nám vyprávěl podivuhodné věci z dějin našeho národa.

Nikdo z nás až dosud netušil, že na začátku jižní Afriky a Búrů stojí pepř a skořice. Touha po vzácném koření Indie, které se vyvažovalo téměř zlatem, hnala holandské mořeplavce na nebezpečné daleké cesty na východ. Ale mezi Evropou a Indií stála tehdy celá Afrika – Suezský průplav, který by jim cestu zkrátil, nebyl ještě vybudován. A tak se plavily plachetní koráby Holanďanů nekonečným Atlantickým oceánem k jihu, až se mohly konečně obrátit na východ, obeplouti jižní cíp Afriky a pustit se přímo k Indii.

Bylo to v dobách, kdy lidé ještě neměli konserv nebo ledniček a plavci trpěli nedostatkem čerstvých potravin. A tak poslala *Holandská*

východoindická společnost roku 1651 doktora van Riebeecka, aby založil u Mysu Dobré naděje osadu, zelinářskou zahradu a malou nemocnici pro námořníky, kteří cestou onemocněli. Tak vzniklo Kapské město a tak přišli naši předkové z Holandska do Afriky.

Jejich první začátky byly asi těžké. Musili bojovati s drobnými lidmi, *křováky*, kteří zde žili. Za noci plížili se lvi až k samým domům nově založeného městečka. A když van Riebeeck si jednoho dne vyjel kočárem na procházku, setkal se s nosorožcem a jen tak tak mu ujel.

Dnes je Kapské město krásným moderním městem a lvi již dávno zmizeli z okolní krajiny.

Jednoho dne sbalil pan učitel svůj skrovný raneček, upevnil za sedlem svého koně vak s knihami a kulovnicí, rozloučil se s námi a odjel. Na farmě, která byla od nás asi dva dny cesty, čekalo několik chlapců na učitele, aby je naučil číst a psát.

V pozdějších letech jsme se s ním občas uviděli. Neopomenul nikdy zastavit se u nás, když jel mimo, a někdy u nás zůstal několik dní. Častěji však, několikrát za rok, přijel kněz, „*predikant*“. Cestoval také na koni, provázen sluhou černochem, ale vypadal jinak než běloši, kteří se u nás občas objevovali. Neměl plnovous jako většina Búrů, které jsem tehdy znal, ale za to jeho černé vlasy sahaly skoro až k ramenům. Býval oblečen v tmavý oblek, jaký nosívali lidé v městě a, což bylo nejpodivuhodnější, cestoval vždy bez pušky, jen s torbou plnou modlitebních knížek. Často, když přijížděl krokem, byl zahloubán do některé ze svých knih.

Vzpomínám si, jak jsem ho jednou přišel uvítat dolů k cestě a jak jsem se ho tázal: „*Mynheer* (pane, nebojíte se cestovat beze zbraně?“ a on mně odpověděl s úsměvem: „Proč bych se bál, mám-li své knihy?“ Tehdy jsem tomu ještě nerozuměl.

Predikant býval uvítán jako vzácný host a býval mu vyhrazen náš nejlepší pokoj. Často na něj již čekali lidé ze sousedství. Oddával ty, kteří se chtěli ženit, a sloužil pobožnost za ty, kteří od jeho poslední návštěvy zemřeli. A každý, kdo měl starosti nebo pochybnosti, obracel se na něj o radu.

Večer nám předčítal z bible na verandě, zatím co naši černoši se shromáždili venku u schodů. Musili jsme dávat dobrý pozor, abychom rozuměli, protože bible byla psána holandsky a naše řeč, *afrikans*, se od ní dost liší. Pak měl kázání o tom, co nám četl.

Příběhy z bible byly pro nás něčím živým, vždyť i dlouhé putování našich otců divočinou a pouští připomínalo nám příběhy Starého zákona. I městečka, která zakládali v africké pustině, měla biblická jména: Betlém a Bethel, Bethesda, Elim a Hebron.

Když byly velké svátky, vypravili se rodiče do kostela do města, a když jsem povyrosl, vzali mne často s sebou.

Bývala to namáhavá cesta. Náš těžký vůz, krytý plachtou, kolébal se stepí po cestě, sotva znatelné, s hlasitým vrzáním os. Podle vozu šel černoch Mkubeny a hrdě práskal svým dlouhatánským bičem; ale nejdůležitější osobou byl vlastně černoušek Mahlohláne, jen o málo větší než já, který vedl první z osmi párů volů a tím ovládal celé spřežení.

Step vypadala jako suchá louka. Tu a tam stály červenohnědé kopečky, v kterých bydlí *termiti*, kterým někteří lidé říkají *všekazi* nebo *bílí mravenci*. Stáda *antilop*, podobných jelenům nebo srnám, pásla se mezi skupinami křovin nebo se dívala se zdviženými hlavami za námi. Pod plachtou vozu bývalo horko a já jsem po několika hodinách usínal.

Obyčejně jsem se probouzel teprve v městečku, když Mkubeny a Mahlohláne vyprahovali voly na velkém prostranství u kostelíčka. Stála zde již řada vozů podobných našemu, protože většina věřících sem přijela z velké dálky. Náměstí vroubily malé domky, stavěné z cihel sušených na slunci, a kryté plechovou střechou.

Večer jsme se zúčastnili bohoslužby a noc jsme přespali ve voze. Zájezdu do městečka jsme také využili k tomu, abychom se setkali s přáteli a příbuznými a abychom se dozvěděli, co je nového ve světě.² Nakoupili jsme také, co jsme potřebovali, ale mnoho toho nebylo: sůl, střelný prach a snad látku na šaty. Jinak jsme si vyrobili téměř vše, co jsme potřebovali, i jednoduché boty, jaké jsme nosili ve všední den.

Když jsme vše nakoupili, nastoupili jsme cestu domů. Zase se kolébal náš vůz, tažený šestnácti voly, stepí obydlenou jen zvěří, a v horkém vzduchu se zdálo, že se krajina v dálce chvěje. Domů jsme dorazili až pozdě v noci.

² 2. – P. 168

KAPITOLA DRUHÁ

O stepním požáru a lovu na antilopy

Tak jsem pomalu poznával krajinu v našem okolí. Nevím, zdali by se vám líbila: mně se zdála nejkrásnější krajinou na světě. Byla to mírně zvlněná planina, která z velké části ještě nepoznala pluhu oráčova. Tu a tam jakoby z ní vyrůstaly strmé kopce, ukončené nahoře skalisky. Říkali jsme jim *kopje*.

Step měnila svou tvářnost během roku dle toho, jak pršelo. V době déšťů zelenala se všude svěží tráva a pojednou, téměř přes noc, byl celý kraj poset krásnými květy, které se podobaly liliím a hyacintům. Dobytek, který jsme nikdy nepřikrmovali a který se po celý rok pásł pod širým nebem, tučněł a síłil.

Ale deště přestaly. Den co den byla obloha modrá a bez mráček a palčivé paprsky slunce byly jako nemilosrdné šípy. Tráva zežloutla a některé stromy ztratily listí. Krávy přestaly dávat mléko.

Voda v tůni vysychala, až vyschla docela, a v řece zbyly jen ojedinělé rybníčky, ke kterým chodila zvěř i domácí zvířata se napít z celého okolí. A když jel vůz po stepi, táhl se za ním vysoký sloup červenavého prachu.

Jednou jsme se vraceli z městečka v době, kdy kletba sucha visela již nad krajem po celé měsíce. Horko bylo k zalknutí. Občas hnal podivný vítr před sebou po stepi vysoký sloup prachu, listí a uschlé trávy a točil jím ve vzduchu. Velké mouchy, které týraly naše voly, byly ještě dotěrnější než obyčejně.

